УДК 342.565.2
DOI https://doi.org/10.32782/klj/2026.3.5

Хмарук Т. В.,
аспірант
Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського
Національного університету «Острозька академія»,
заступник Острозького міського голови
ORCID: 0000-0001-8155-8724

ОСНОВНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕДУРИ РОЗГЛЯДУ ТА УХВАЛЕННЯ РІШЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ НА ПРИКЛАДІ ДОСВІДУ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Анотація. У статті здійснено аналіз проблемних аспектів нормативно-правової регламентації процедури розгляду та прийняття рішень Конституційним Судом України. Встановлено нагальну потребу у внесенні змін до чинного законодавства в контексті дискреційних повноважень вітчизняного органу конституційної юрисдикції, впорядкуванні процедури визначення черговості розгляду конституційних скарг та конституційних звернень, створенні єдиного реєстру рішень та висновків КСУ, що дасть змогу доступу до їх аналітичного опрацюванням науковцям в сфері конституційного права, а також експертам в галузі прав, в тому числі під час розробки змін до законодавства України. Встановлено, що в умовах протидії корупційним проявам надзвичайно важливим є недопущення зловживання органами державної влади принципами стримувань та противаг, а тому необхідно запровадити процедуру перегляду Великою палатою рішень прийнятих Сенатом шляхом їх оскарження (подання відповідної скарги або звернення, у випадку якщо суб'єкт оскарження чи звернення вважає, що його право не дотримано в повному обсязі). Запропоновані конкретні пропозиції до удосконалення Закону України «Про Конституційний Суд України» в частині нормативно-правового регулювання процедури розгляду та прийняття рішень. Проаналізований досвід країн Європейського Союзу в контексті розгляду та ухвалення рішень органами конституційної юстиції. Визначені конкретні напрямки удосконалення вказаної процедури для Конституційного Суду України, враховуючи досвід Німеччини, Іспанії, Італії та Франції. Зокрема, до придатних для адаптації належать інструменти, що доповнюють поіменне голосування, інститут окремої думки та повноваження Суду у сфері виконання його актів без зміни встановлених законом кваліфікованих порогів ухвалення рішень.

Ключові слова: *Конституційний Суд України, рішення Конституційного Суду України, забезпечувальний наказ, Секретаріат Конституційного Суду України, Велика палата, конституційне провадження, європейський досвід конституційної юстиції.*

Khmaruk T. V. Key areas for improving the procedure for reviewing and adopting decisions by the Constitutional Court of Ukraine: lessons from European Union countries

Abstract. The article analyzes problematic aspects of the legal regulation governing the procedure for the review and adoption of decisions by the Constitutional Court of Ukraine. It identifies an urgent need to amend current legislation regarding the discretionary powers of the national body of constitutional jurisdiction, to streamline the procedure for determining the order in which constitutional complaints and constitutional appeals are reviewed, and to establish a unified register of the Court's decisions and opinions. Such a register would enable scholars of constitutional law and legal experts to access and analytically process these materials, including when drafting legislative amendments. It has been established that, in the context of countering corruption, it is crucial to prevent state authorities from abusing the principles of checks and balances; therefore, a procedure must be introduced allowing the Grand Chamber to review decisions made by the Senate through an appeal process (involving the submission of a complaint or petition whenever the aggrieved party believes their rights have not been fully upheld). Specific proposals are put forward to improve the Law of Ukraine "On

© Хмарук Т. В., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

the Constitutional Court of Ukraine" regarding the legal regulation of the procedure for the consideration and adoption of decisions. The experience of European Union countries is analyzed in the context of the consideration and adoption of decisions by bodies of constitutional justice. Specific areas for improving the aforementioned procedure for the Constitutional Court of Ukraine have been identified, drawing on the experience of Germany, Spain, Italy, and France. In particular, mechanisms suitable for adaptation include tools that complement roll-call voting, the institution of the dissenting opinion, and the Court's powers regarding the enforcement of its rulings-all without altering the statutory qualified thresholds for decision-making.

Key words: *Constitutional Court of Ukraine, decision of the Constitutional Court of Ukraine, interim order, Secretariat of the Constitutional Court of Ukraine, Grand Chamber, constitutional proceedings, European experience of constitutional justice.*

Процедура розгляду та ухвалення актів Конституційним Судом України отримала назву конституційне провадження за аналогією із класичними процесами, які відбуваються в судах загальної юрисдикції. Закон України «Про Конституційний Суд України» регламентує конституційне провадження таким чином, що можна виокремити окремі послідовні процедури його здійснення: звернення до КСУ; прийняття звернення; відкриття конституційного провадження; розгляд конституційного звернення; а також особливості провадження щодо розгляду конституційної скарги та провадження у справах щодо відповідності Конституції України (конституційності) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою [1].

Одним із головних напрямків удосконалення конституційного провадження є недопущення зайвої дискретності у повноваженнях КСУ щодо можливого впливу на формування законодавства, шляхом перебирання на себе частини повноважень законодавчого органу в процесі визнання тих чи інших положень законодавства конституційними.

В цьому контексті найбільш показовим та дискусійним з точки зору розмежування повноважень органів державної влади є Рішення Конституційного суду України від 27.10.2020 № 13-р/2020 у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України. Фактично цим Рішенням КСУ визнав такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними): п.п. 6, 8 ч. 1 ст. 11, п.п. 1, 2, 6-10-1, 12, 12-1 ч. 1, ч. 2-5 ст. 12, ч. 2 ст. 13, ч. 2 ст. 13-1, ст. 35, абз. 2, 3 ч. 1 ст. 47, ст.ст. 48-51, ч. 2, 3 ст. 52, ст. 65 Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII зі змінами; ст. 366-1 Кримінального кодексу України.

Фактично КСУ «доходить висновку про неконституційність окремих положень Закону 1700, що стосуються повноважень Національного агентства з питань запобігання корупції в частині контрольних функцій (контролю) виконавчої влади над судовою гілкою влади, а саме: повноважень та прав Національного агентства з питань запобігання корупції, уповноважених осіб та уповноважених підрозділів з питань запобігання та виявлення корупції, особливостей врегулювання конфлікту інтересів, що виник у діяльності окремих категорій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, обліку та оприлюднення декларацій, контролю та перевірки декларацій, встановлення своєчасності подання декларацій, повної перевірки декларацій, моніторингу способу життя суб'єктів декларування, додаткових заходів здійснення фінансового контролю, відповідальності за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення» [2]. Вказане рішення демонструє те, що КСУ, вирішуючи питання про неконституційність наведених вище нормативних актів, приймає позицію тих осіб, які звернулися до нього із відповідним конституційним зверненням, тобто народних депутатів, і жодним чином не враховує такі принципи як принцип суспільної необхідності, принципи національної безпеки, суспільного балансу тощо.

Констатуємо, що не зважаючи на формальну аполітичність вітчизняного органу конституційної юстиції, Конституційний Суд України відіграє надважливу роль у функціонуванні політико-правової системи нашої держави, оскільки здатен своїми рішеннями опосередковано впливати на результат всеукраїнських виборів (на прикладі президентських виборів 2019 року) або ж визначати законність

призначення главою держави дострокових виборів до українського парламенту, тим самим надаючи додаткові важелі впливу для різних політичних гравців з Офісу Президента України або Верховної Ради України.

Щодо дискреційних повноважень, то тут необхідно навести одразу два аспекти вирішення цієї проблеми. Так, відповідно до частини «с» статті 7 Рекомендацій № R (95) 5 Комітету Міністрів Ради Європи від 07 лютого 1995 року, передбачається необхідність забезпечити право особи на оскарження рішення будь-яких органів судової гілки влади, арбітражних чи третейських органів особливо, щодо тих справ, які заслуговують на такий розгляд, наприклад справ, які розвиватимуть право або сприятимуть однаковому тлумаченню закону, або у тих справах, де питання права мають значення для широкого загалу [3].

На наше стійке переконання КСУ повинен мати можливість перегляду рішення або власного, або рішення КСУ поперечного складу особливо у випадках, коли прийняте КСУ рішення викликає надзвичайний суспільний резонанс, як у випадку із Рішенням від 27.10.2020 № 13-р/2020. За таких обставин існує необхідність запровадити процедуру перегляду Великою палатою рішень прийнятих Сенатом в межах однієї каденції КСУ. При цьому, на відміну від порядку зміни правової позиції КСУ, передбаченого в ст. 92 Закону України «Про Конституційний Суд України», нами пропонується запровадити механізм перегляду в межах однієї справи. Віддалено та за правовою природою це нагадує порядок перегляду рішення судів в апеляційній/касаційній інстанції, але такий перегляд відбувається межах юрисдикції КСУ. Ініціатором такого перегляду може виступати виключно суб'єкт конституційного подання чи конституційного звернення, або та ж сама особа, яка подала конституційну скаргу. Для цих потреб доцільно доповнити частину 2 статті 35 Закону України «Про Конституційний Суд України» пунктами 10 та 11 наступного змісту:

«10) перегляду рішень прийнятих Сенатом за результатом розгляду питань щодо відповідності Конституції України (конституційності) законів України (їх окремих положень) за конституційними скаргами у випадку надходження конституційної скарги щодо відповідності Конституції України (конституційності) тих самих законів/закону України (їх окремих положень), які вже були предметом конституційної скарги, за результатами розгляду якої Сенатом прийняте відповідне рішення;

11) перегляду рішень прийнятих Великою палатою Конституційного Суду України одного скликання за результатом розгляду питань щодо відповідності Конституції України (конституційності) законів України (їх окремих положень) за конституційними скаргами у випадку надходження конституційної скарги з тих же самих підстав протягом року після винесення відповідного рішення в цьому ж складі Конституційного Суду України».

Системний аналіз положень Закону України «Про Конституційний Суд України» розкриває низку процедурних недоліків та неточностей в роботі КСУ. З цього приводу досить слушно висловлюється Венеціанська комісія, яка у своєму другому Терміновому висновку CDL-AD(2020)039-e звернула увагу Верховної Ради України на ряд проблемних аспектів організаційного, процедурного, змістовного та функціонального характеру у діяльності КСУ, що потенційно можуть бути унормовані шляхом законодавчого врегулювання (наприклад, щодо: законодавчого урегулювання розбіжності судової практики, сформованої сенатами КСУ; необхідності законодавчої деталізації та конкретизації важливих частин процедурних аспектів КСУ особливо в тій частині, що створюють права або обов'язки для фізичних осіб; покращення рівня правової аргументації Суду в частині належної аргументації та мотивування кожного законодавчого положення, визнаного Судом неконституційним та ін.) [4]. Вбачаємо за можливе подолання такої проблеми за рахунок наступного: 1. По-перше, доцільно забезпечити Велику палату функціями з систематизації практики Сенату, перевірки рішень Сенату, підготовку узагальнення практики КСУ з окремих питань. Всі ці повноваження певною мірою доводять необхідність та доцільність запровадження процедури апеляційного перегляду актів Сенату Великою палатою, а також можливість ревізії Великою палатою рішень та висновків КСУ попереднього скликання; 2. По-друге, важливо створити єдиний реєстр рішень та

висновків КСУ, що дасть змогу доступу до їх аналітичного опрацюванням науковцям в сфері конституційного права, а також експертам в галузі прав, в тому числі під час розробки змін до законодавства України.

Вважаємо за необхідне на законодавчому рівні внести доповнення до ст. 61 Закону України «Про Конституційний Суд України» щодо порядку призначення справ до розгляду, нівелюючи таким чином можливість штучного розподілу та визначення порядку їх розгляду, що свідчитиме про певну зацікавленість осіб. Відтак, на нашу думку доцільно доповнити ст. 61 вказаного вище Закону частиною 8 наступного змісту: «8. Черговість відкриття конституційного провадження Колегією, Сенатом та Великою палатою визначається наступним чином з урахуванням чередування категорій справ: в першу чергу відкривається конституційне провадження у випадках передбачених статтею 55 цього Закону; в другу чергу відкривається конституційне провадження у випадках передбачених пунктом другим частини першої статті 51 цього Закону; пунктами три-чотири частини першої статті 53 цього Закону; в третю чергу відкривається конституційне провадження у випадках передбачених пунктом першим частини першої статті 51 цього Закону; пунктом першим частини першої статті 53 цього Закону; в четверту чергу відкривається конституційне провадження у випадках передбачених пунктами першим, другим, п'ятим, шостим частини першої статті 53 цього Закону. Черговість відкриття конституційного провадження передбачена пунктом першим цієї статті дотримується в тому числі у випадку одночасного надходження різних категорій конституційних скарг, звернень, конституційного подання, але із обов'язковим дотриманням чередування категорій таких скарг, звернень, подань, що виключає можливість постійного відкладання розгляду тих чи інших категорій відповідних скарг, звернень, подань та забезпечує паритетність доступу суб'єктів конституційного звернення до конституційного провадження».

Крім того, у контексті нашого дослідження, особливе значення відіграє аналіз досвіду країн Європейського Союзу в удосконаленні процедур розгляду та ухвалення рішень органами конституційної юстиції, що надає цінні уроки та ідеї, які можуть бути корисними для реформування подібних процесів в Україні. У державах Європейського Союзу єдиної моделі ухвалення рішень органами конституційної юстиції не сформовано.

Німецька модель процедури розгляду та ухвалення рішень органом конституційної юстиції характеризується таємницею наради та публічністю окремої думки. Федеральний конституційний суд Німеччини складається з двох сенатів, кожен з яких є правомочним за присутності щонайменше шести суддів. Нарада залишається закритою, а ухвалене рішення викладається письмово та мотивується. Суддя, який не погодився з рішенням більшості або його мотивуванням, може викласти окрему думку; закон допускає також оприлюднення співвідношення голосів [6]. Отже, конфіденційність нарадчої кімнати не поширюється на сам факт юридичної незгоди та аргументи, якими вона обґрунтована.

Іспанська модель розгляду та ухвалення рішень органом конституційної юстиції характеризуються окремою думкою та процесуальним контролем за виконанням такого рішення. Органічний закон 2/1979 передбачає, що Пленум Конституційного суду може ухвалювати рішення за присутності не менше двох третин його фактичного складу. Голова та судді вправі викласти *voto particular* щодо результату розгляду або його мотивування. Така думка приєднується до акта, а щодо рішень і декларацій публікується разом із ним в офіційному бюлетені [7]. Окремою рисою іспанської моделі є ст. 92 Органічного закону, за якою Конституційний суд контролює фактичне виконання своїх актів, може визначити відповідального за виконання, встановити необхідні заходи та вирішувати питання, що виникають на стадії виконання. Для України цей механізм становить інтерес як модель процесуального супроводу рішення після його ухвалення.

Італійська модель розгляду та ухвалення рішень органом конституційної юстиції передбачає колегіальність за неповного складу Суду. Конституційний суд Італії не публікує індивідуальних окремих думок суддів [5]. У розгляді та ухваленні рішення беруть участь судді, присутні на всіх засіданнях у відповідній справі;

рішення приймається абсолютною більшістю поданих голосів, а за їх рівності перевагу має голос голови. Внутрішні правила визначають і послідовність голосування: суддя-доповідач голосує першим, голова – останнім.

Французька модель розгляду та ухвалення рішень органом конституційної юстиції передбачає єдність рішення та таємницю голосування. Конституційна рада Франції не передбачає оприлюднення окремих думок її членів [5]. На членів Ради поширюється обов'язок зберігати таємницю нарад і голосування [8]. Рішення ухвалюються більшістю голосів, а в разі їх рівного розподілу вирішальним є голос голови. На відміну від Німеччини та Іспанії, французька модель не персоніфікує розбіжності, що виникли під час наради, і представляє ухвалений акт як єдину позицію органу. Для України відтворення такого підходу потребувало б відмови від уже закріпленого права судді Конституційного Суду на окрему думку. Практичне значення французького досвіду полягає радше у чіткому розмежуванні публічності остаточного рішення і конфіденційності процесу його внутрішнього формування.

З огляду на вищевказаний досвід органів конституційної юстиції країн Європейського союзу можливо сформулювати декілька напрямків удосконалення процедури розгляду та ухвалення рішень Конституційним Судом України. Так, зокрема, перший напрям стосується фіксації результату голосування. У рішеннях Великої палати та сенатів доцільно прямо зазначати кількість суддів, які брали участь у розгляді справи, та співвідношення голосів «за» і «проти». Це не потребує розкриття змісту наради і не змінює закритого характеру відповідної частини пленарного засідання. Чинні правила поіменного голосування та окремого підписання рішення суддями, які голосували на його підтримку і проти нього, дають змогу встановити таке співвідношення, однак не передбачають його відображення як окремого елемента рішення. Німецьке регулювання, яке допускає зазначення співвідношення голосів, підтверджує сумісність такого підходу з таємницею суддівської наради.

Другий напрям полягає у нормативному розмежуванні збіжної, розбіжної та частково розбіжної окремих думок. Закон може зберегти родове поняття «окрема думка», тоді як у Регламенті Суду доцільно визначити її вид залежно від співвідношення індивідуальної позиції судді з ухваленим рішенням. Збіжна думка означатиме підтримку результату за іншого або додаткового мотивування; розбіжна – незгоду з результатом; частково розбіжна – незгоду з окремою частиною результату або його обґрунтуванням.

Третій напрям стосується виконання рішень. Стаття 97 Закону України «Про Конституційний Суд України» дозволяє Суду встановлювати порядок і строки виконання рішення, покладати на відповідні державні органи обов'язки щодо забезпечення його виконання та вимагати письмове підтвердження. Водночас окремого процесуального механізму розгляду питань, які виникають у разі спору щодо способу, обсягу або належності виконання, Закон не передбачає. Іспанська модель, за якою Конституційний суд вирішує питання, що виникають на стадії виконання його актів, може бути використана для запровадження в Україні спеціальної процедури контролю за реалізацією рішення.

Новизна запропонованого підходу полягає не у перенесенні до України однієї з національних моделей конституційної юрисдикції, а у функціональному доборі окремих процедурних механізмів з урахуванням уже сформованої української системи. До придатних для адаптації належать інструменти, що доповнюють поіменне голосування, інститут окремої думки та повноваження Суду у сфері виконання його актів без зміни встановлених законом кваліфікованих порогів ухвалення рішень.

Окрім цього, констатуємо, що в умовах протидії корупційним проявам надзвичайно важливим є недопущення зловживання органами державної влади принципами стримувань та противаг, а тому необхідно запровадити процедуру перегляду Великою палатою рішень прийнятих Сенатом шляхом їх оскарження (подання відповідної скарги або звернення, у випадку якщо суб'єкт оскарження чи звернення вважає, що його право не дотримано в повному обсязі). Такий собі механізм «апеляційного» оскарження, який за аналогією свою ефективність продемонстрував в межах антикорупційного судочинства, передбачатиме можливість коригування правових позицій КСУ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#n596

2. Рішення Конституційного суду України від 27.10.2020 № 13-р/2020 у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#Text

3. Рекомендація R (95) 5 Комітету міністрів державам-членам щодо введення в дію та поліпшення функціонування систем і процедур оскарження у цивільних і торговельних справах: Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи від 07.02.1995 № R (95) 5 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_153#Text

4. Ukraine – Urgent opinion on the Reform of the Constitutional Court, endorsed by the Venice Commission on 11 December 2020 at its 125th online Plenary Session (11-12 December 2020), CDL-AD(2020)039-e. URL: https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2020)039-e

5. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). Report on Separate Opinions of Constitutional Courts. CDL-AD (2018) URL: https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD (2018) 030rev-e

6. Act on the Federal Constitutional Court (Bundesverfassungsgerichtsgesetz – BVerfGG). Federal Ministry of Justice; Federal Office of Justice. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bverfgg/englisch_bverfgg.html

7. Ley Orgánica 2/1979, de 3 de octubre, del Tribunal Constitucional. Boletín Oficial del Estado. URL: https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1979-23709

8. Ordonnance n° 58-1067 du 7 novembre 1958 portant loi organique sur le Conseil constitutionnel. Conseil constitutionnel. URL: https://www.conseil-constitutionnel.fr/fondements-textuels/ordonnance-n-58-1067-du-7-novembre-1958-portant-loi-organique-sur-le-conseil-constitutionnel

Дата першого надходження статті до видання: 22.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026